

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล[1]

FACTORS ASSOCIATED WITH COMPETENCY IN RATIONAL DRUG USE OF NURSING GRADUATES

กนกเลขา สุวรรณพงษ์[2] ลัดดา เหลืองรัตนมาศ[3] ศรีสุดา วงศ์วิเศษกุล[4]
Kanoklekha Suwannapong Ladda Leungratanamart Sresuda Wongwiseskul
กมลรัตน์ เทอร์เนอร์[5] สุนทราวดี เธียรพิเชฐ[6]
Kamolrat Turner Suntharavadee Theinpichet

[1]ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสภาการพยาบาล
Received funding from Thailand Nursing and Midwifery Council

[2]นาวาโทหญิง ดร. วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ กรุงเทพฯ 10600
Commander, Ph.D., Royal Thai Navy College of Nursing, Bangkok, 10600, Thailand
[3]อาจารย์ ดร. วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี ชลบุรี ชลบุรี 20000
Nursing Instructor, Ph.D., Boromarajonani College of Nursing, Chonburi, Chonburi, 20000, Thailand
[4]ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต กรุงเทพฯ 10700
Assistant professor, Faculty of Nursing, Suan Dusit University, Bangkok, 10700, Thailand
[5]อาจารย์ ดร. วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จังหวัดนนทบุรี นนทบุรี 11000
Nursing Instructor, Ph.D., Boromarajonani College of Nursing, Nonthaburi, Nonthaburi, 11000, Thailand
[6]ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศูนย์การศึกษาต่อเนื่องสาขาพยาบาลศาสตร์ สภาการพยาบาล นนทบุรี 11000
Assistant Professor, Center for Continuing Nursing Education, Thailand Nursing and Midwifery Council, Nonthaburi, 11000, Thailand
Corresponding author Email: ksuwannapong@gmail.com

Received: *June 30, 2021* Revised: *November 14, 2021* Accepted: *December 16, 2021*

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงบรรยายนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำ ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ปัจจัยเอื้อ ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผล และปัจจัยเสริม ได้แก่ แรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอน กับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล ตัวอย่างคือบัณฑิตพยาบาลที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ปีการศึกษา 2562 จำนวน 273 คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสอบถามทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล แบบสอบถามการจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผล แบบสอบถามแรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอน และแบบสอบถามสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและมีค่าความเที่ยงเท่ากับ .91, .94, .96 และ .96 ตามลำดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า ทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล การจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผล และแรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอน มีความสัมพันธ์ทางบวกระดับสูงกับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (r = .65, .63 และ .55 ตามลำดับ) ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล

คำสำคัญ : สมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผล, บัณฑิตพยาบาล, ทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล, การจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผล, แรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอน

Abstract

This descriptive study was conducted to investigate the relationships among predisposing factors, which were learning achievements and attitudes towards Rational Drug Use (RDU), an enabling factor, which was RDU didactic management, and reinforcing factors namely support from instructors and the nursing graduates' competency in RDU. Two hundred and seventy-three graduates of the bachelor of nursing science programs in Thailand in Academic Year 2019 were recruited. The research instruments included a set of questionnaires regarding attitude towards RDU, RDU didactic management, support from instructors, and nursing graduates' competency in RDU. All questionnaires except the demographic data were checked for content validity indices and reliability coefficients, which were .91, .94, .96, and .96, respectively. The data were analyzed using descriptive statistics and Pearson's correlation coefficients.

Data analysis revealed that attitudes towards RDU, RDU didactic management, and support from instructors had a significantly strong positive relationship with the nursing graduates' competency in RDU (r = .651, .628, and .548, respectively). Meanwhile, learning achievement had no statistically significant relationship with the nursing graduates' competency in RDU.

Keywords: competency in rational drug use, nursing graduates, attitude towards rational drug use, rational drug use didactic management, support from instructors

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยและทั่วโลกกำลังเผชิญปัญหาการใช้ยาอย่างไม่สมเหตุผล ส่งผลกระทบต่อการรักษาผู้ป่วย ทำให้เกิดอาการไม่พึงประสงค์ ปัญหาเชื้อดื้อยาที่สูงขึ้น รวมทั้งสูญเสียทรัพยากรและเงินของประเทศไปจำนวนมาก การพัฒนาสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบุคลากรด้านสุขภาพจึงเป็นอีกหนึ่งมาตรการสำคัญในการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาการใช้ยาอย่างไม่สมเหตุผลที่เกิดขึ้น (Rational Use of Drug Subcommittee, 2017) วิชาชีพพยาบาลเป็นหนึ่งในภาคีเครือข่ายของสหวิชาชีพที่ได้ร่วมทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน และมีการขับเคลื่อนการพัฒนาระบบการผลิตและพัฒนากำลังคนด้านสุขภาพเพื่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล สภาการพยาบาลได้จัดทำรูปแบบการใช้ยาอย่างสมเหตุผลสำหรับหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต และมีนโยบายให้สถาบันการศึกษาพยาบาลนำไปบรรจุในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต โดยมีแนวทางการดำเนินงานในสถาบันการศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา 2561 เป็นต้น นอกจากนั้น ยังได้กำหนดสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล ประกอบด้วยสมรรถนะหลัก 2 ด้าน คือ 1) สมรรถนะด้านการปรึกษาหารือก่อนใช้ยา (consultation) หมายถึง

ความสามารถในการประเมินปัญหาผู้ป่วยก่อนพิจารณาให้ยา โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและความจำเป็นในการได้รับยาของผู้ป่วย รวมถึงการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ยาที่ถูกต้องแก่ผู้ป่วย เพื่อให้ผู้ป่วยร่วมตัดสินใจในการใช้ยา มีการบริหารยาตามการสั่งยาได้ถูกต้อง ติดตามผลการรักษา อาการข้างเคียงจากการใช้ยา และ 2) สมรรถนะด้านการดูแลให้เกิดการใช้ยาที่ดีอย่างสมเหตุผล (prescribing governance) หมายถึงความสามารถในการใช้ยาได้อย่างปลอดภัยต่อผู้ป่วย ไม่เกิดผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ดูแลให้เกิดการใช้ยาที่เหมาะสมตามความรู้ความสามารถทางวิชาชีพและเป็นไปตามหลักเวชจริยศาสตร์ มีการพัฒนาความรู้ความสามารถในการใช้ยาได้อย่างต่อเนื่อง และทำงานร่วมกับบุคคลอื่นแบบสหวิชาชีพ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการใช้ยาอย่างสมเหตุผล (Thailand Nursing and Midwifery Council, 2018)

ผลการประเมินสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาลที่สำเร็จการศึกษาในปีการศึกษา 2561 ที่ผ่านมาพบว่าบัณฑิตพยาบาลมีสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลโดยรวมอยู่ในระดับมากทั้งรายด้านและโดยรวม (M = 4.31, SD = .48) (Charoensuk, Leungratanamart, Reunreang, Turner, & Theinpichet, 2020) สถาบันการศึกษาควรจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตเพื่อพัฒนาสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บัณฑิตพยาบาลที่สำเร็จการศึกษามีสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผล สามารถบริหารจัดการยาร่วมกับสหวิชาชีพ ภายใต้ความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงาน สมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เกิดคุณภาพและผลลัพธ์ที่ดีต่อผู้รับบริการ

การพัฒนาสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลที่ผ่านมาขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น การศึกษาของ Sarakshetrin, Rongmuang, kaewraya, Sroisri, and Chaisuk (2020) พบว่านักศึกษาพยาบาลที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกันมีสมรรถนะการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผลแตกต่างกัน และการศึกษาของ Bunmusik, Chantra, and Heeaksorn (2020) พบว่าความรู้และเจตคติในการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผลมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผลของนักศึกษาพยาบาล เครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและสาธารณสุขภาคใต้ และการศึกษาของ Sulosaari et al. (2015) พบว่าเกรดเฉลี่ยในรายวิชาคณิตศาสตร์ที่ดีมีความสัมพันธ์กับสมรรถนะด้านยาของนักศึกษาพยาบาล นอกจากนั้น การศึกษาของ Charoensuk et al. (2020) พบว่าการจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผลเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของผู้เรียน และแรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอนมีผลต่อการเกิดความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้เรียน และทำให้พฤติกรรมที่ดีนั้นคงอยู่ (Green & Kreuter, 2005; Ua-Kit & Pensri, 2019) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมดมีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกตัวบุคคล ซึ่งแม้จะมีการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลมาบ้างแล้ว แต่การศึกษาในขณะนั้นยังไม่ได้ออกแบบการวิจัยให้ครอบคลุมปัจจัยที่จะนำไปสู่การปรับปรุงสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาลที่สภาการพยาบาลกำหนด อีกทั้งเป็นการศึกษาในบริบทเฉพาะของแต่ละสถาบันการศึกษาเท่านั้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล โดยนำแนวคิด PRECEDE Model (predisposing reinforcing and enabling causes in education diagnosis and evaluation model) ของ Green and Kreuter (2005) มาเป็นกรอบในการศึกษา เพราะแนวคิดนี้มีพื้นฐานความเชื่อที่ว่าพฤติกรรมของบุคคลเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุร่วมกัน ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกบุคคล และการศึกษานี้จำแนกปัจจัยนำ (predisposing factors) เป็นปัจจัยพื้นฐานของการเกิดพฤติกรรมของบุคคลและก่อให้เกิดแรงจูงใจในการแสดงพฤติกรรมของ

บุคคล ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ปัจจัยเอื้อ (enabling factor) เป็นปัจจัยสนับสนุนหรือสิ่งต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลนั้นได้แสดงพฤติกรรมออกมา ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผล และปัจจัยเสริม (reinforcing factor) เป็นสิ่งกระตุ้นให้บุคคลกระทำ ได้แก่ แรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอน ซึ่งผลการศึกษาที่ได้จะเป็นแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาลได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์วิจัย

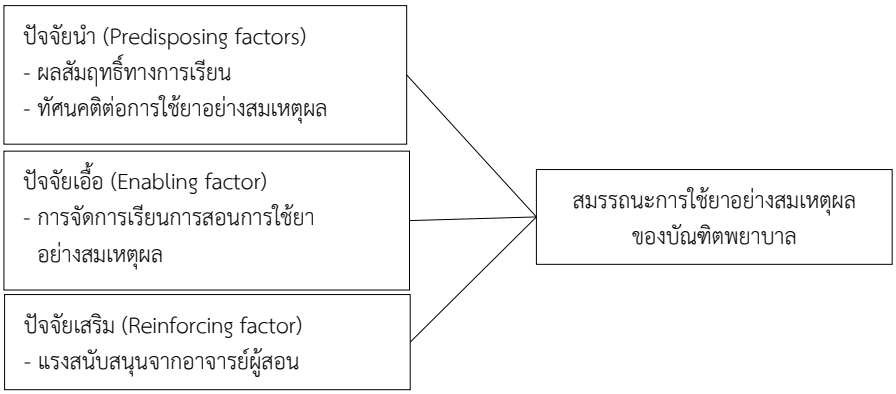
เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยนำ คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ปัจจัยเอื้อ คือ การจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผล และปัจจัยเสริม คือ แรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอน กับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล

สมมุติฐานวิจัย

ปัจจัยนำที่เป็นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ปัจจัยเอื้อที่เป็นการจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผล และปัจจัยเสริมที่เป็นแรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาลครั้งนี้ใช้ตามกรอบแนวคิด PRECEDE Model ของ Green and Kreuter (2005) เป็นแนวทางในการศึกษา โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลต้องมีการวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของพฤติกรรมก่อน แล้วจึงวางแผนและกำหนดกลวิธี เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ซึ่งแนวคิดนี้เหมาะสมต่อการนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาลที่ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ปัจจัยนำ (predisposing factors) ที่เป็นพื้นฐานของการเกิดพฤติกรรมของบุคคลและก่อให้เกิดแรงจูงใจในการแสดงพฤติกรรม ได้แก่ เกรดเฉลี่ยหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการประยุกต์ใช้ความรู้ของผู้เรียนในรายวิชา ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่เหมาะสม (Manipantee & Wiwatchankit, 2015) ส่วนทัศนคติเป็นความรู้สึกของคนที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เมื่อบุคคลมีทัศนคติไปในทิศทางใด พฤติกรรมจะแสดงออกมาในทิศทางเดียวกัน ดังนั้น การมีทัศนคติที่ดีต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผลจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติพฤติกรรมการใช้ยาอย่างสมเหตุผลได้ดีเช่นกัน ในขณะที่ปัจจัยเอื้อ (enabling factor) คือ การสนับสนุนหรือสิ่งต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลได้แสดงพฤติกรรมออกมา ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผลซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของผู้เรียน (Charoensuk et al., 2017) และปัจจัยเสริม (reinforcing factor) เป็นสิ่งกระตุ้นให้บุคคลกระทำพฤติกรรมนั้น ๆ ออกมา จึงเป็นปัจจัยภายนอกที่มาจากคนหรือกลุ่มคนที่มีอิทธิพลต่อบุคคลนั้น การวิจัยนี้ปัจจัยภายนอกที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม ได้แก่ แรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอน เช่น การกระตุ้นเตือน การยกย่องชมเชย และการให้กำลังใจ เป็นต้น ซึ่งจัดเป็นปัจจัยเสริมที่ดีที่ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทำให้พฤติกรรมนั้น ๆ คงอยู่ (Green & Kreuter, 2005; Ua-Kit & Pensri, 2019) สามารถอธิบายความสัมพันธ์ของตัวแปรที่กล่าวมาตามกรอบแนวคิด PRECEDE model ได้ดังภาพ 1

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร คือ บัณฑิตพยาบาลที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตจากสถาบันการศึกษาพยาบาลในประเทศไทยที่ได้นำรูปแบบการใช้ยาอย่างสมเหตุผลไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ปีการศึกษา 2562 จำนวน 86 สถาบัน รวมจำนวนบัณฑิต 9,669 คน

ตัวอย่าง คือ บัณฑิตพยาบาลที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตจากสถาบันการศึกษาพยาบาลที่ได้นำรูปแบบการใช้ยาอย่างสมเหตุผลไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ปีการศึกษา 2562 คำนวณขนาดตัวอย่างด้วยโปรแกรม G*power version 3 (Faul, Erdfelder, Lang, & Buchner, 2007) กำหนดขนาดอิทธิพล (effect size: *ES*) เท่ากับ .20 อำนาจการทดสอบ (Power of test) ที่ .90 ความคลาดเคลื่อนประเภทที่ 1 เท่ากับ .05 (Brydges, 2019) ได้ขนาดตัวอย่างอย่างน้อย 266 คน ซึ่งการศึกษาครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลจากตัวอย่างที่สมัครใจตอบแบบสอบถาม จึงอาจได้รับแบบสอบถามที่ไม่ครบตามจำนวนที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยจึงเพิ่มขนาดตัวอย่างอีกร้อยละ 10ทำให้ได้ตัวอย่างทั้งหมดเท่ากับ 273 คน และทำการสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) ตามสัดส่วนของขนาดประชากรกับตัวอย่างในแต่ละสถาบันการศึกษาพยาบาล แบ่งเป็นบัณฑิตพยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก 128 คน สังกัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม 33 คน สังกัดสถาบันการศึกษาเอกชน 95 คน และสังกัดกระทรวงกลาโหมและสำนักงานตำรวจแห่งชาติ 17 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งเป็น 5 ส่วน

1. แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย เพศ อายุ สถาบันการศึกษา และเกรดเฉลี่ยสะสมตลอดหลักสูตร

2. แบบสอบถามสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล พัฒนาขึ้นโดย Charoensuk et al. (2020) มีจำนวน 46 ข้อ ประกอบด้วยสมรรถนะหลัก 2 ด้าน คือ 1) ด้านการปรึกษาหารือก่อนใช้ยา ประกอบด้วย 6 สมรรถนะย่อย (ข้อ 1 - 34) และ 2) ด้านการดูแลให้เกิดการใช้ยาที่ดีอย่างสมเหตุผล ประกอบด้วย 6 สมรรถนะย่อย (ข้อ 35 - 46) ลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (น้อยที่สุด = 1, น้อย = 2, ปานกลาง = 3, มาก = 4, มากที่สุด = 5) แปลผลโดยใช้คะแนนเฉลี่ยแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ 4.51 - 5.00 (มากที่สุด) 3.51 - 4.50 (มาก) 2.51 - 3.50 (ปานกลาง) 1.51 - 2.50 (น้อย) และ 1.00 - 1.50 (น้อยที่สุด) ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ประกอบด้วยอาจารย์แพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการสอนและการวิจัยเกี่ยวกับการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของสหวิชาชีพ 1 ท่าน อาจารย์พยาบาลที่มีความเชี่ยวชาญด้านการสอนและการวิจัยเกี่ยวกับการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของสหวิชาชีพ 1 ท่าน พยาบาลวิชาชีพที่เป็นผู้แทนของสภาการพยาบาล

ในคณะกรรมการนโยบายยาแห่งชาติ 1 ท่าน อาจารย์พยาบาลที่มีความเชี่ยวชาญด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผลสำหรับพยาบาลเวชปฏิบัติ 1 ท่าน และอาจารย์พยาบาลที่มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนการสอนด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผล 1 ท่าน ผลการวิเคราะห์ความตรงพบว่า มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (index of item objective congruence: IOC) เท่ากับ .75 - 1.00 ผู้วิจัยได้ปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ข้อ ได้แก่ สมรรถนะย่อยด้านที่ 4 ข้อ 2 ด้านที่ 6 ข้อ 4 และ ด้านที่ 8 ข้อ 2 แล้วนำไปทดลองใช้ (try out) กับกลุ่มที่คล้ายตัวอย่าง จำนวน 30 คน ในสถาบันการศึกษาที่มีการนำรูปแบบการบูรณาการการจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผลไปใช้ในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ปีการศึกษา 2561 ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .96

3. แบบสอบถามทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม มีจำนวน 10 ข้อ ลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (1 = น้อยที่สุด, 2 = น้อย, 3 = ปานกลาง, 4 = มาก, 5 = มากที่สุด) แปลผลโดยใช้คะแนนเฉลี่ย แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ 3.68 - 5.00 (มาก) 2.34 - 3.67 (ปานกลาง) และ 1.00 - 2.33 (น้อย) ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ มีค่า IOC อยู่ระหว่าง .67 - 1.00 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .91

4. แบบสอบถามการจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม มีจำนวน 12 ข้อ ลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (1 = น้อยที่สุด, 2 = น้อย, 3 = ปานกลาง, 4 = มาก, 5 = มากที่สุด) แปลผลโดยใช้คะแนนเฉลี่ย แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ 3.68 - 5.00 (มาก) 2.34 - 3.67 (ปานกลาง) และ 1.00 - 2.33 (น้อย) ผ่านตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญมีค่า IOC อยู่ระหว่าง .67 - 1.00 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .94

5. แบบสอบถามแรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอน ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นโดยจากแนวคิดการสนับสนุนทางสังคมของ House (1981) มีจำนวน 12 ข้อ ลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (1 = น้อยที่สุด, 2 = น้อย, 3 = ปานกลาง, 4 = มาก, 5 = มากที่สุด) แปลผลโดยใช้คะแนนเฉลี่ย แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ 3.68 - 5.00 (มาก) 2.34 - 3.67 (ปานกลาง) และ 1.00 - 2.33 (น้อย) ผ่านตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ มีค่า IOC อยู่ระหว่าง .70 - 1.00 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .96

การพิทักษ์สิทธิ์ โครงการวิจัยนี้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยทางการพยาบาล สภาการพยาบาล รหัสโครงการ TNMC-IRB 01-03/2020.1007 วันที่รับรอง 26 มกราคม พ.ศ. 2564 วันที่หมดอายุ 26 มกราคม พ.ศ. 2565 ในการตอบแบบสอบถามออนไลน์ ผู้วิจัยได้มีคำชี้แจงเกี่ยวกับการตอบแบบสอบถามและสิทธิของผู้ตอบแบบสอบถาม หากบัณฑิตยินยอมเข้าร่วมการวิจัยสามารถทำแบบสอบถามผ่านทางโทรศัพท์มือถือหรือคอมพิวเตอร์ ภายหลังจากบัณฑิตตอบแบบสอบถามออนไลน์และส่งข้อมูลมาในระบบออนไลน์แล้ว ผู้วิจัยมีการความลับของบัณฑิตผู้ตอบแบบสอบถามโดยเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ในไฟล์ข้อมูลที่มีการเข้ารหัส ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องไม่สามารถเข้าถึงได้ และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวมเท่านั้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยทั้ง 5 ส่วน มาจัดทำเป็นแบบสอบถามออนไลน์ด้วยแอปพลิเคชัน Google Form และตรวจสอบความถูกต้องของแบบสอบถามออนไลน์ก่อนนำไปใช้จริง และส่งหนังสือจากสภาการพยาบาลถึงผู้บริหารสูงสุดของสถาบันการศึกษาเพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากนั้นผู้วิจัยส่ง QR code และ Link ให้กับผู้ประสานงานสถาบันการศึกษาเพื่อให้บัณฑิตพยาบาลได้ทำการตอบแบบสอบถามออนไลน์ ใช้เวลาคนละประมาณ 20 - 30 นาที

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการวิจัย

บัณฑิตพยาบาลส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 94.14) มีอายุระหว่าง 21 - 24 ปี (ร้อยละ 90.48) อายุเฉลี่ยเท่ากับ 23.21 ปี (*SD* = 1.09) ครึ่งหนึ่งของบัณฑิตพยาบาล (ร้อยละ 53.85) มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ระหว่าง 3.00 - 3.49 รองลงมามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ระหว่าง 2.50 - 2.99 (ร้อยละ 37.00) และส่วนน้อยที่มีผลสัมฤทธิ์ทาง การเรียนต่ำกว่า 2.50 (ร้อยละ 2.93)

บัณฑิตพยาบาลมีคะแนนเฉลี่ยสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลโดยรวมอยู่ในระดับมาก (*M* = 4.35, *SD* = .49) รายด้านพบว่ามีค่าเฉลี่ยสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลทุกด้านอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านบริหารยาตามการสั่งใช้ยาได้อย่างถูกต้อง (*M* = 4.43, *SD* = .52) รองลงมา คือ ด้านทำงานร่วมกับบุคคลอื่นแบบวิชาชีพ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการใช้ยาอย่างสมเหตุผล (*M* = 4.42, *SD* = .56) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านร่วมพิจารณาการเลือกใช้ยาได้อย่างเหมาะสมตามความจำเป็น (*M* = 4.24, *SD* = .57)

สำหรับทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล การจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผล และแรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (*M* = 4.60, 4.43, และ 4.36 ตามลำดับ)

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่สัมพันธ์กับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาลตามแนวคิด PRECEDE Model พบว่า ปัจจัยนำ มีเพียงทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผลที่มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับมากกับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (*r* = .65, *p* = .00) ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล ในขณะที่ปัจจัยเอื้อพบว่าการจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผลมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับมากกับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (*r* = .63, *p* = .00) และปัจจัยเสริมพบว่าแรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอนมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับมากกับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (*r*= .55, *p*=.00) ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อ และปัจจัยเสริม กับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล (*n* = 273)

ปัจจัย	สมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผล	
	r	*p*
ปัจจัยนำ		
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	.02	.38
ทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล	.65	.00
ปัจจัยเอื้อ		
การจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผล	.63	.00
ปัจจัยเสริม		
แรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอน	.55	.00

การอภิปรายผลการวิจัย

ปัจจัยนำที่มีความสัมพันธ์กับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล ได้แก่ ทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล โดยมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับมากกับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เนื่องจากทัศนคติเป็นปัจจัยพื้นฐานของการเกิดพฤติกรรมของบุคคล เป็นความรู้สึกของคนที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง คนมีทัศนคติไปในทิศทางใด จะส่งผลให้เกิดแรงจูงใจในการแสดงพฤติกรรมออกมาในทิศทางเดียวกัน และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลได้อย่างรวดเร็ว (Green & Kreuter, 2005) ดังนั้น หากนักศึกษาพยาบาลมีทัศนคติที่ดีต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล จะทำให้เกิดแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ ทำให้พยายามที่จะศึกษาหาความรู้และพัฒนาตนเองให้มีพฤติกรรมการใช้ยาอย่างสมเหตุผลมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Bunmusik et al. (2020) ที่พบว่าทัศนคติในการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผลมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผลของนักศึกษาพยาบาล เครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและสาธารณสุขภาคใต้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (r = .32, p = .00)

ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมุติฐานการวิจัย เนื่องจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในงานวิจัยครั้งนี้เป็นผลการเรียนแฉลี่ยที่เกิดจากกระบวนการเรียนการสอนตามปกติในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ไม่ได้เป็นผลการเรียนเฉพาะในรายวิชาที่มีการจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผล จึงมีโอกาสที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในการศึกษานี้ไม่มีความสัมพันธ์กับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยเอื้อที่มีความสัมพันธ์กับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผลมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับมากกับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เนื่องจากสภาการพยาบาลมีนโยบายให้สถาบันการศึกษาพยาบาลทั่วประเทศจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตตามรูปแบบที่สภาการพยาบาลกำหนด และได้จัดทำคู่มือการจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ที่ครอบคลุมทั้งประเด็นเนื้อหาการใช้ยาอย่างสมเหตุผล รูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สื่อการเรียนการสอน และการประเมินผลให้สถาบันการศึกษานำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน (Thailand Nursing and Midwifery Council, 2019) และจากผลการศึกษาของ Turner, Radabutr, Laokosin, Thadakant, and Vaisurasingha (2019) พบว่าสถาบันการศึกษาพยาบาลส่วนใหญ่มีการกำหนดนโยบาย ผู้รับผิดชอบในการบูรณาการและการจัดการเรียนการสอนตลอดจนกำหนดสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลตามกรอบของสภาการพยาบาล และมีการกำหนดรายวิชา ประเด็นการเรียนรู้ วัตถุประสงค์ มีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่หลากหลายที่สัมพันธ์กับสมรรถนะของการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ซึ่งการจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ช่วยเอื้อให้นักศึกษาพยาบาลปฏิบัติพฤติกรรมการใช้ยาอย่างสมเหตุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้บัณฑิตพยาบาลเมื่อสำเร็จการศึกษามีสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลเพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Charoensuk et al. (2020) ที่พบว่าภายหลังจากที่สถาบันการศึกษาได้นำรูปแบบการบูรณาการหลักสูตรการใช้ยาอย่างสมเหตุผลที่สภาการพยาบาลจัดทำขึ้นไปใช้จัดในการจัดการเรียนการสอน ปีการศึกษา 2561 ทำให้บัณฑิตพยาบาลมีสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลอยู่ในระดับมาก (M = 4.31, SD = .48) และ

การศึกษาของ Sulosaari et al. (2015) พบว่า นักศึกษาพยาบาลที่จะสำเร็จการศึกษาพยาบาลมีความรู้ ทักษะการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ยา และการตัดสินใจดีกว่านักศึกษาพยาบาลที่เริ่มเรียนพยาบาล ทั้งนี้อาจเนื่องจากนักศึกษาพยาบาลได้รับการพัฒนาความรู้ และทักษะเกี่ยวกับการใช้ยาจากการเรียนการสอนในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตมาอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยเสริมที่มีความสัมพันธ์กับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล ได้แก่ แรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอนมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับมากกับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เนื่องจากแรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอนเป็นปัจจัยที่ช่วยสนับสนุน หรือเป็นแรงกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม ซึ่งลักษณะของแรงสนับสนุนจากอาจารย์ผู้สอน ได้แก่ การกระตุ้นเตือน การยกย่องชมเชย และให้กำลังใจ สิ่งเหล่านี้เป็นแรงสนับสนุนที่เป็นปัจจัยเสริมที่มีผลให้เกิดความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี และมีการคงอยู่ของพฤติกรรมที่ดีต่อไป (Green & Kreuter, 2005; Ua-Kit & Pensri, 2019) ดังนั้น การแสดงออกของอาจารย์ผู้สอนที่สะท้อนให้เห็นถึงการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนในการใช้ยาอย่างสมเหตุผล จึงช่วยให้ผู้เรียนมีการพัฒนาสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลได้อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. สถาบันการศึกษาควรพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของผู้เรียน รวมทั้งส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตอย่างต่อเนื่อง และอาจารย์ผู้สอนควรพัฒนารูปแบบการสนับสนุนผู้เรียนเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลที่เป็นรูปธรรมและยั่งยืน

2. ควรศึกษาวิจัยรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมทัศนคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของผู้เรียน รวมทั้งออกแบบการจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผลที่เหมาะสมกับแต่ละรายวิชา และรูปแบบวิธีการสนับสนุนของอาจารย์ผู้สอนเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น

เอกสารอ้างอิง

Brydges, C. R. (2019). Effect size guidelines, sample size calculations, and statistical power in gerontology. *Innovation in Aging, 3*(4), 1-8.

Bunmusik, S., Chantra, R., & Heeaksorn, C. (2020). Knowledge attitude and behaviors in rational antibiotics use of nursing students southern college of nursing and public health network. *Journal of Health Research and Innovation, 2*(1), 25-36.

Charoensuk, S., Leungratanamart, L., Reunreang, T., Turner, K., & Theinpichet, S. (2020). An evaluation of competency in rational drug use of nursing graduates. *Journal of The Royal Thai Army Nurses, 21*(2), 158-168.

Faul, F., Erdfelder, E., Lang, A.-G., & Buchner, A. (2007). G*power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behavior Research Methods, 39*(2), 175-191.

Green, I. W., & Kreuter, M. W. (2005). *Health program planning: An educational and ecological approach* (4th ed.). New York, NY: Emily Barrosse.

House, J. S. (1981). *Work stress and social support.* Reading, MA: Addison- Wesley.

Manipantee, S. & Wiwatchankit, W. (2015). The relationship among education's learning achievement, attitude in studying, and modification of study complementary and alternative therapies of nursing students. *Kuakarun Journal of Nursing, 22* (2), 91-106.

Rational Use of Drug Subcommittee. (2017). *Teacher's guide for promoting rational drug use.* Nonthaburi: Food and Drug Administration, Ministry of Public Health, Thailand.

Sarakshetrin, A., Rongmuang, D., Kaewraya, K., Sroisri, P., & Chaisuk, I. (2020). Competencies in rational use of antibiotics among nursing students in Prachomklao college of nursing, Phetchaburi province. *The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health, 7*(2), 206-218.

Sulosaari, V., Huupponen, R., Hupli, M., Puukka, P., Torniainen, K., & Leino-Kilpi, H. (2015). Factors associated with nursing students' medication competence at the beginning and end of their education. *BMC Medical Education, 15*(223), 1-11.

Thailand Nursing and Midwifery Council. (2018). *Conclusion integrating the rational drug use curriculum into the bachelor of nursing science program.* Retrieved from https://www.tnmc.or.th/images/userfiles/files/summarymed.pdf

Thailand Nursing and Midwifery Council. (2019). *The handbook of learning and teaching management on the rational drug use into the bachelor of nursing science program.* Chonburi: Danext Intercoperation.

Turner, K., Radabutr, M., Laokosin, N., Thadakant, S., & Vaisurasingha, L. (2019). An evaluation of the processes of integrating the rational drug use curriculum into the bachelor of nursing science program, academic year B.E. 2561. *Journal of Health Science Research, 13*(2), 103-116.

Ua-Kit, N., & Pensri, L. (2019). Utilization of the PRECEDE model in health promotion. *Thai Red Cross Nursing Journal, 12*(1), 38-48.